

Martti Vihanto

Omena, Apple ja Omppu postimerkeissä

Jotkut syövät omenia, jotkut toiset omenoita ja loput eivät kumpiakaan. Postimerkeissä omena esiintyy silloin tällöin, kuten Sveitsin 1900-luvun alun käyttösarjassa, jossa Wilhelm Tellin poika pitelee varsijousta oikeassa ja nuolen lävistämää omenaa vasemmassa kädessään. Postikorttien kerääjille Osmo ”Omppu” Omenamäki on tuttu taiteilija.

Aatamin ja metsän omena

Omenaani liittyy monenlaista symboliikkaa ja myyttisyyttä. Raamatun luomiskertomuksessa Aadam syö Eedenin puutarhassa pahan tiedon puusta hedelmän ja lankeaa syntiin. Hedelmää ei mainita nimeltä, mutta se saattoi olla omena.

Tšekin tasavalta julkaisi vuonna 1996 postimerkin, joka perustuu Eedenin puutarhaa esittävään maalaukseen. Siinä ovat Eeva vasemmassa kielletty hedelmä kädessä, Aadam oikealla sekä käärme heidän välissään. Maalauksen on tehnyt tšekkiläinen Josef Váchal vuonna 1912.

Pahan kytkeytyminen omenaani näkyy latinan kielessä, jossa *malus* merkitsee sekä pahaa että omenaani. Tarhaomenapuun tieteellinen nimi on *Malus domestica*.

Pahuuteen viittaa myös myrkytetty omena, jota Walt Disneyn piirroselokuvan noita tarjoaa Lumikille. Elokuva on aiheena muun muassa Yhdysvaltain postimerkissä vuonna 1998.

Ranskan kielen *timbre mal centré* tai *décentré* tarkoittaa huonosti keskitettyä postimerkkiä. Tulkinnanvarainen on raja siinä, milloin keskitys on niin huono, että voidaan puhua jo siirtymästä ja sijoittaa merkki huutokaupan erikoisuudet-osastoon.

Esperanton kielessä *mal*-etuliite tarkoittaa vastakohtaa. Esimerkiksi *bona* on hyvä ja *malbona* on paha. Vastaavasti *espero* on toivo ja *malespero* epätoivo.

Kuvan postimerkeissä Wilhelm Tellin pojalla on kansantarun mukaisesti nuolen lävistämä omena vasemmassa kädessään. Merkkiä on kahta tyyppiä, joista vuoden 1909 merkeissä jänne on tukin edessä ja myöhemmissä sen takana. Alempi merkki julkaistiin vuonna 2009, jolloin Sveitsin postimerkkikauppiaiden liiton perustamisesta tuli kuluneeksi 100 vuotta. Liiton nimen lyhenne on merkissä ja vieriossa saksaksi ja ranskaksi.

Vanhan testamentin Laulujen laulussa omena tulee esille toisenlaisessa sävyssä. Siinä neito kertoo rakkaalleen: ”Kuin

omenapuu metsän puiden keskellä on rakkaani nuorukaisten keskellä. Sen puun varjoon kaipaam leppäämään, sen hedelmä maistuu suussani makealta.” (Laul. 1. 2:3).

Japanin prefektuurisarjan yhdessä arvossa on aiheena Aomori, joka tunnetaan laajoista omenaviljelyksistään. – Libanonin turvalisäpainamalla pyrittiin estämään sisällissodan aikana postitoimistoista varastettujen merkien käyttö. – Brasilian postimerkissä mato kurkistaa jouluomenasta. – Kuvan merkit ovat vuosilta 1989, 2014, 2010, 1978 ja 1994.

Kalevalan kansanrunoissa omena on kiertoilmaus tai hellittelynimi karhulle. Runossa 46 karhu on ”otsonen metsän omena, mesikämmen källeröinen”. Siinä Pohjolan emäntä Louhi lähettää Kalevalan karjamaille karhun, jonka

Väinämöinen sitten kaataa. Vuoden 1997 yhdessä Pro Filatelia -merkissä Väinämöinen on toisenlaisessa toimessa ja tavoittelee mereen karkaavaa Aino-neitoa veneessään.

Veltti, mäkki ja Iso-Omena

Perunaa kutsuttiin aikoinaan maapäärynäksi. Ranskan kielessä peruna on vielä nykyäänkin *pomme de terre* eli maaomena.

Peruna kuuluu *Solanum*-sukuun, ja niin kuuluu myös tomaatti. Jos peruna on maaomena, voisiko tomaatti silloin olla ilmaperuna? Appelsiini on joka tapauksessa kiinanomena ja pomeranssi taas hapanappelsiini.

Kolme granaattiomenaa on kolikolla, joka on kuvattu Israelin ensimmäisen postimerkkisarjan kolmessa huippuarvossa. Merkit ovat *MICHEL-Online*-luettelossa postituoreina ilman lisälipuketta 600 euroa ja lisälipukkeella 20 kertaa enemmän.

Tarhaomenasta on kehitetty lukuisia määriä erilaisia lajikkeita. Lapsuudenkodissani kasvoi muun muassa *Wealthy*, joka tosin puheessa muuntui muotoon veltti. Alkuperäistä nimeä ei taidettu edes tietää. Alkuaan ruotsalainen Åkerö oli ookera ja ukrainalainen Antonovka puolestaan anttonoski.

Kanadan suosituimpiin omenalajikkeisiin kuuluu *McIntosh*. Yhdysvaltalainen *Apple Computer, Inc.* ryhtyi 1980-luvulla kehittämään PC:tä eli henkilökohtaista tietokonetta, jonka nimeksi valittiin *Macintosh* tuon omenalajikkeen mukaan. Minullakin oli aikoinaan mäkki työpöydällä, ja joskus sitä kutsuttiin lempinimellä kottaraisenpönttö.

Timo Leppänen kertoo kirjassaan *Merkilliset nimet* (SKS 2016), miten

Apple tuli valituksi yhtiön nimeen. Steve Jobs oli juuri palannut omenafarmilta, ja nimi kuulosti hauskalta ja innostavalta. Lisäksi Apple meni puhelinluettelossa edelle Atari-videopeliyhtiötä, jossa Jobs oli ollut aikaisemmin pelisuunnittelijana.

Steve Jobs on kuvattuna muun muassa Palaun postimerkillä vuonna 1999. Siinä lukee suuraakkosin Steve Jobs Apple Computer. Nimellisarvo on 0,33 Yhdysvaltain dollaria.

Ison-Britannian postimerkki ilmestyi vuonna 1987, jolloin tuli kuluneeksi 300 vuotta Isaac Newtonin pääteoksen julkaisemisesta. Tarinan mukaan Newton keksi painovoiman idean putoavasta omenasta. – Kreikan postimerkki kuvaa yhtä Herakleen urotöistä, jossa tämän oli noudettava kultaisia omenoita hesperidien puutarhasta. – Yhdysvaltalainen, osittain kansantaruhahmo Johnny Appleseed (”omenansiemen”, alk. John Chapman) istutti 1800-luvun alkupuolella omenapuita eri puolille maata. – Kuvan merkit ovat vuosilta 1987, 1970 ja 1966.

Omenaa käyttävät brändeissään myös kauppakeskus Iso Omena ja itsepalveluhotelliketju Omena Hotels. Alkoholijuomia ovat esimerkiksi Omppu Helmeilevä Omenaviini sekä ahvenanmaalainen Apelbrand. Myös ranskalainen calvados valmistetaan omenasta.

Omppu on myös postimerkkitaiteilija

Graafikko Osmo ”Omppu” Omenamäki tunnetaan erityisesti postikorteistaan. Hänellä on korttien lisäksi laaja-alaisesti muutakin taiteellista tuotantoa. Jukka Vesterinen esittelee 75-vuotisjuhlakirjassa *Piirtäjän elämänviivat* (Tarusto Kustannus 2015) näistä muun muassa mainokset, kirjojen suojapäällykset ja monet muut käyttögraafikan lajit. Postimerkit, exlibrikset ja puhelukortit soveltuvat postikorttien ohella erityisen hyvin Omppu-keräilyyn.

Omppu on suunnitellut Suomen Postille kolmetoista postimerkkiä. Ensimmäiset kaksi ovat itsenäisyyden kartta-aiheiset 70-vuotisjuhlamerkit vuodelta 1987.

Läheltä piti, että Omppun ensimmäiseksi postimerkeiksi olisivat tulleet jo 20 vuotta aikaisemmin itsenäisyyden 50-vuotisjuhlamerkit. Suunnittelukilpailuun osallistui lähes 200 ehdotusta, joista Omppu pääsi jaetulle kolmannelle sijalle. Palkintolautakunta päätti olla jakamatta ensimmäistä palkintoa, ja parhaaksi katsottu Rolf Christiansonin ehdotus toteutui. Kaikista neljästä ehdotuksesta on kuvat *Philatelia Fennicassa* 5–6/1967.

Automaattivihkon AV14 kannessa (piennetetty) näkyy Osmo ”Omppu” Omenamäen signeeraus, jossa O-kirjain muistuttaa omenaa. Tilausnumerossa on painettu ensimmäistä kertaa automaattivihkon kanteen.

Suomen ensimmäinen ystävänpäivä-merkki on Ompun suunnittelema. Merkki ilmestyi helmikuussa 1993 ja on ensimmäinen yhteisjulkaisu Viron kanssa. Vihkon koruvieriötä on käytetty postimerkinä, ja osa lähetyksistä on mennyt lunastukseen.

Ompun postimerkeistä seuraava on vuonna 1994 julkaistu Suomen ensimmäinen kolmikulmainen postimerkki. Leppäkerttuaiheinen merkki valittiin Postin järjestämässä yleisöäänestyksessä vuoden kauneimmaksi samoin kuin muutamaa vuotta aiemmin makeisteollisuuden merkki. Ompu suunnitteli myös kolmiomerkkiaiheisen pastilliaskin, jonka Postimerkkikeskus julkaisi FINLANDIA 95 -maailmannäyttelyn johdosta.

Ompun töistä voidaan vielä mainita vuonna 1988 ilmestyneen automaattivihkon toisen ja kolmannen tilauserän

kansi. Jälkimmäistä on kahta tyyppiä, jotka erottaa lintujen jaloista.

Postikirjeistä kaksi poro- ja jouluaiheista marraskuulta 1991 ovat niin ikään Ompun suunnittelema. Niissä on kääntöpuolella hänen signeerauksensa.

Omenasta kertovaan aihekokoomaan saa monenlaista aineistoa, ja avoimen luokan kokoelmaan vielä enemmän. Myös erikois- ja muista leimoista löytyy varmaan hyviä omena-aiheita.

Julkaistu: *Filatelisti* 5/2022

Metsäomenapuuta esittävät Monacon ennakkomitäidyt postimerkit vuodelta 1983 ilmestyivät pitkässä pienoissarkkisarjassa, jossa kuvataan eri kasveja neljänä vuodenaikana. Metsäomenapuu risteytyy helposti tarhaomenapuun kanssa ja tuottaa villiintyneitä yksilöitä. Se on Suomessa uhanalainen ja rauhoitettu.